شیعری کوردی بە زمانی سویدی

حەمە سەعید حەسەن
(سوێد)

بەشی یەکەم

(ئەگەر وەرگێڕان بە شێوەیەکی گشتی ناپاکی بێ، ئەوا وەرگێڕانی شیعر ناپاکییەکی مەزنە.) مەبەست لەم گوتەیە، کەمکردنەوەی نرخی هونەری وەرگێڕان نییە، بەڵکو ئاماژەکردنە بۆ ئەوەی کە دەقی وەرگێڕدراو هەرگیز لە هەموو لایەنێکەوە وەک دەقە ڕەسەنەکە دەرناچێتەوە.

Sma Speglar- ئاوێنە بچکۆلەکان- (١) بریتییە لە کۆمەڵێ کورتە شیعری شێرکۆ بێکەس، عومەر شێخمووس، لێنا هاگەرمان، ئێریک ئولسۆن و ئەگنێتا شێخمووس کردوویانە بە سوێدی و لاش بێکستروێم و سیگرید کالێ پێیداچوونەتەوە. لاش کە ئەرکی پێشەکی نووسینیشی بۆ کورتە شیعرەکان لە ئەستۆ گرتووە، سەرنجی خوێنەری بۆ ئەوە ڕاکێشاوە کە بۆ نووسینی پێشەکییەکە سودی لە گوتارێکی محەمەد ئوزون سەبارەت بە شێرکۆ و لەو زانیارییانە وەرگرتووە کە عومەر شێخمووس دەربارەی شێرکۆ بۆی باسکردووە، سەرەڕای ئەمانە دووجاریش بەهۆی تەرجومانەوە لەگەڵ شێرکۆدا دانیشتووەو وتووێژی کردووە.

لاش لە پێشەکیی کتێبەکەدا چەند سەرنجێکی وردی دەربڕیوە کە جێی خۆیەتی خوێنەری کورد لێیان بێ ئاگا نەبێ:

* لە جیهانی شیعری کوردیدا گوڵاڵە سوورە سیمبۆڵی ئازادی و ئەوین و بەرەنگارییە، بەڵام لە کولتووری سوێدیدا خەوبینین و دەرمانی بێهۆشی، یادی خوێنەر دەخاتەوە.

* کوللە لای سوێدییەکان گیاندارێکی جوان و خۆشەویست و بێ زیانە، نەک وەک لای کورد کە سیمبۆڵی زیانە خرۆیی و دزینی بەری ئارەقەی کەسانی دیکەیە.

* لە کورتە شیعرەکانی شێرکۆدا هەرچی لە سروشتدا هەیە، گوڵ، درەخت، با، شەماڵ، دەریا، جۆگا، بیردەکەنەوەو قسەدەکەن و شان بەشانی مرۆڤ لە خەباتدان.

* سروشت بناغەی هاوبەشی شیعری شێرکۆیە. (٢)

ئەو ڕوونکردنەوانەی لاش گرنگییەکی تەواویان هەیە، چونکە خوێنەری سوێدی لە کولتووری کوردی نزیک دەخەنەوە، هەر کولتوورە تایبەتمەندێتیی خۆی هەیە، بۆ نموونە ئەسپ کە لای کورد سیمبۆڵی یاخیبوون و کۆڵنەدان و تەنانەت شۆڕشیشە، (پێشبڕکێ بیری فەرەنسایی و کەژاوەی شاژن بیری ئینگلیزو سوارچاکی و ڕاو بیری عەرەب دەخاتەوە.) (٣)

لاش نووسیوێتی: «شێرکۆ لەو دوازدە کتێبەی بڵاوی کردوونەتەوە، یەکێکیان درامایەکی شیعرییەو یەکێکی دیکەیان چیرۆکە شیعرە.» ڕاستییەکەی شێرکۆ لە شێوەی

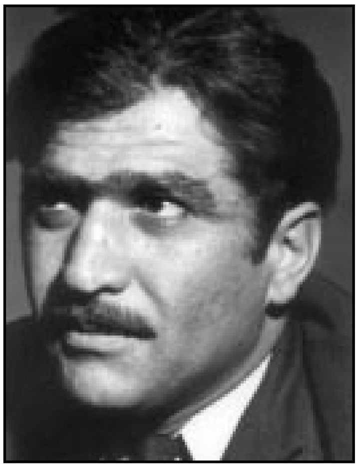

شێرکۆ بێکەس

کتێبی سەربەخۆدا دوو درامای شیعریی بڵاوکردۆتەوە کە بریتین لە: کاوەی ئاسنگەر ١٩٧١ و ئاسک ١٩٧٨. سەبارەت چیرۆکە شیعریش یان (شیعری درێژ) ئەم کتێبانەی بڵاوکردۆتەوە: دوو سروودی کێوی ١٩٨٠، ڕووبار ١٩٨٤، داستانی هەڵۆی سوور ١٩٨٤، داڵ ١٩٨٧.

لاش نووسیوێتی: «نۆبەرەی کتێبی شێرکۆ ساڵی ١٩٦٨ ئەوکاتەی تەمەنی گەیشتە هەژدە ساڵان بڵاوکرایەوە.» ڕاستییەکەی ئەوکاتەی یەکەمین بەرهەمی شێرکۆ (تریفەی هەڵبەست) بڵاوکرایەوە، تەمەنی ٢٨ ساڵ بوو نەک هەژدە.

لاش نووسیوێتی: «ساڵی ١٩٧٠ شێرکۆ لەگەڵ چەند شاعیرێکی لاوی دیکەدا بەیاننامەی- ڕوانگە- یان بڵاوکردەوە.» ڕاستییەکەی دووانیان چیرۆکنووس بوون: حوسێن عارف و کاکە مەم بۆتانی، جگە لەوە ڕوانگە بانگەوازێ بوو بۆ نوێکردنەوەی ئەدەب بە گشتی نە تەنیا شیعر وەک لاش نووسیوێتی.

من ئۆباڵی ئەم غەفڵەتانە و هەندێ هەڵەی گچکەی دیکەش کە لە پێشەکییەکەدا هەستیان پێدەکرێ و حەزدەکەم بازیان بەسەردا بدەم، دەخەمە ئەستۆی هاوکارە کوردەکانی لاش نەک لاش خۆی. پێویستە ئەوەیش فەرامۆش نەکەم، وتارەکەی- محەمەد ئوزون-م کە بە ناونیشانی شاعیری خەم و بەرەنگاری (٤)، بەو بۆنەیەوە نووسیوێتی کە شێرکۆ یارمەتیی تۆخۆلسکیی (٥) بەرکەوتووە، خوێندەوە، هیچ هەڵەیەکم تێدا بەدی نەکرد.

* * *

ئەگەرچی ڕەخنەگر ناتوانێ چاو لەو کەلێنە بپۆشێ کە داستانی هەڵۆی سوور و هەرسێ بەشەکەی کەشکۆڵی پێشمەرگە خستوویانەتە شیعری شێرکۆوە، بەڵام هێشتا یەکێکە لەو شاعیرانەی کورد، کە چارەکە سەدەیەکە بە پشوویەکی درێژەوە بوونی دەنگی خۆی لە جیهانی شیعری نوێ و هاوچەرخی کوردیدا سەلماندووەو ڕۆژ لە دوای ڕۆژ جێ پێی پتەوتر دەبێ.

یەکێک لە خەسڵەتە شیعرییەکانی کورتە شیعری شێرکۆ کە پێویستە ئاماژەی بۆ بکرێ، چۆنێتیی چنین و بڵندبوونەوەی ساختمانی شیعرەکانێتی. گەلێ جار پەنا دەباتە بەر کۆمەڵێ کلیل بۆ کردنەوەی دەروازەیەک کە مەبەستێتی، یەک بە دوای یەکدا کۆمەڵێ وێنە دەکێشێ، کە هەموو ئەو وێنانە پەپوولەی دەوری یەک مۆمن و لە کۆمەڵێ لایەنی هاوناوەرۆکی شێوە جیاوازەوە تاڵە تیشکی ڕووناکی ئاراستەی ئامانجێک دەکەن، بەمەبەستی گەیشتن بەو ئەنجامەی کە پێشتر بڕیاری لەسەرداوە.

هانابردن بۆ هەمان شێواز تاقە لایەنی نێگەتیڤی کورتە شیعرێتی، پازدە ساڵێک دەبێ شێرکۆ لەو کورتە شیعرانە دەنووسێ، بە درێژایی ئەو ماوەیە هەمان خەسڵەت بەسەر گەلێ لە کورتە شیعرەکانیدا زاڵە:

ئەگەر لەناو شیعرەکانما
گوڵ دەراوێژنە دەرەوە
لە چوار وەرز، وەرزێکم ئەمرێ
ئەگەر یار بێننە دەرەوە
دووانم ئەمرن
ئەگەر نان بێننە دەرەوە
سیانم ئەمرن
گەر ئازادیی بێننە دەرێ
ساڵم ئەمرێ و خۆیشم ئەمرم. (٦)

وەک دەردەکەوێ هەمان بیرۆکەیەو بە وێنەی تاڕادەیەکی زۆر لە یەکدی چوو پاتە دەبێتەوە، پەنا بردنە بەر هەمان شێواز لە تاقە شیعرێکیشدا وەک کەلێن دێتە پێش چاو، چ جای ئەوەی هەمان شێواز بەسەر گەلێ کورتە شیعردا زاڵ بێت. لەگەڵ ئەم سەرنجەیشدا هێشتا کورتە شیعری شێرکۆ بۆ ئەوە دەشێ وەکو نموونەی هەرە باڵای شیعری نوێی کوردی نیشانی بێگانە بدرێ و بەڕاستی دەکرێ نوێنەرو دەمڕاستی شیعری نوێی کوردی بێت.

* * *

ئەوەی بەکاری وەرگێڕانەوە خەریک دەبێ، بەتایبەتی (وەرگێڕانی شیعر، کە دژوارترین هونەرە) (٧) پێویستە بە تەواوی کەوتبێتە ژێر کاریگەرێتیی ئەو دەقەوە کە وەری دەگێڕێ، دەبێ دەقەکە ڕۆڵی بزوێنەری دی بێت و وەرگێڕی بزواندبێ، ئەوسا وەرگێڕانەکە دەبێتە کاردانەوەی ئەو بزواندنە. وەرگێڕی چاک دەبێ: بە وردی لەو دەقەی وەری

دەگێڕێ تێبگات و هێندەی نووسەرێکی چاکیش توانای نووسینی بە زمانەکەی- خۆی- هەبێ. (٨)

وەرگێڕان دوو جۆری هەیە، یەکەمیان: هەوڵدان بۆ ئەوەی کاریگەریێتیی دەقەکە لەسەر خوێنەر بە زمانی دووەم وەک کاریگەریێتی لەسەر خوێنەر بە زمانی یەکەم وابێ.

دووەمیان: هەوڵدان بۆ گەیاندنی تەواوی مانای دەقەکە، بە ڕەچاوکردنی تایبەتمەندییەکانی زمانی دووەم.

شێوازی یەکەم بۆ ئەو دەقانە دەست دەدا کە گەیاندنی ناوەرۆک بە پلەی یەکەم دێت، شێوازی دووەمیش بۆ ئەو دەقانە، لە بارە کە خەسڵەتە زمانەوانییەکانی دەقەکە کەسایەتیی نووسەر بەرجەستە دەکەن. شێوازی یەکەم پشت بە وشەو دووەم پشت بە ڕستە دەبەستێ. (٩)

هەندێ تێبینیی گرنگ هەیە ناکرێ وەرگێڕ پشتگوێیان بخات:

* دەبێ وەرگێڕ ڕۆشنایی بخاتە سەر ناو، ئیدی ناوی شار بێ، کەس بێ...

* کە زمانی دەقێک ئاڵۆزو سەخت بوو، وەرگێڕ ناتوانێ هەموو شتێ بە تەواوی بەسەر بکاتەوە، بۆیە ناچارە پەنا بۆ شیکردنەوە ببات.

* ئەگەر وەرگێڕ بیەوێ هەردوو دەقەکە بە تەواوی وەک یەک بن، دەبێ هانا بۆ وەرگێڕانی حەرفی ببات، (دیارە بە واتا نێگەتیڤەکەی نا، بەڵکو بەو مانایەی بەوپەڕی دەستپاکییەوە کارەکەی ئەنجام بدا.)

* ئەو وشانەی ڕۆڵی کلیل وازی دەکەن دەبێ بە وردی وەرگێڕدرێن و لە دەقەکەدا چەند جار هاتوون هێندەجار بنووسرێنەوە.

* تا وەرگێڕان بە پێوانە لەگەڵ دەقە ڕەسەنەکەدا کورت بێ، پەسەندترێکە.

* وەرگێڕ نابێ (تەنانەت بەبێ مەبەستیش) هیچ دەست تێوەردانێک بە کارەکەیەوە دیار بێت، نابێ دیڕێک، تەنانەت وشەیەکیش پشتگوێ بخات.

* دەبێ دوو وشەی هاومانا یان دژ بەیەک کە لە دەقەکەدا پێوەندییان پێکەوە هەیە، یان لە تەنیشت یەکدییەوە دێن، لە وەرگێڕاندا گرنگییان پێ بدرێت و لەبەرچاو بگیرێن.

* ئەگەر وشەیەک لە زمانی دووەمدا هاوتایەکی باوی هەبوو، نابێ وشەیەکی دی، لەبری ئەو وشە باوە دابندرێ، دەبێ ئەگەر کەسێکی دی هەمان دەقی بۆسەر زمانی یەکەم وەرگێڕایەوە، بە ئاسانی هەمان وشە دابنێتەوە.

* نابێ وەرگێڕ لە خۆڕا ڕۆشنایی بخاتە سەر دەقەکە، مەگەر یاریدەی زێتر تێگەیشتنی بدات.

* وەرگێڕ بۆی نییە دەقەکە جوانتر بکات. (١٠)

* ئەگەر بەهۆی هەژاریی زمانی دووەمەوە، وەرگێڕ بۆ وشەیەک پەکی کەوت، دەتوانێ وشەیەکی نزیک لە مەبەستی نووسەر بەکار بهێنێ.

* وەرگێڕ دەبێ لە هێماکان تێبگات و یەکە یەکە مانای ئاشکراو شاراوەی وشەکان بزانێ. (١١)

* * *

(شیعرەکەمیان وشە وشە برد، کاتێ وەریان گێڕا، ئەوە گۆزە شاخاوییە شکاوەکەمە، سەرلەنوێ بە وردی وەک خۆیان لێ کردووەتەوە، ئەگەر ئاوی لێچوو، هەڵەی ئەوان نییە، هی منە.) (١٢) دەشێ ئەم گوتەیەی هەمزاتۆڤ ئەگەرچی ڕەنگدانەوەی بێ فیزی خۆیەتی، بۆ خەوشی وەرگێڕی کەم توانا ڕۆڵی پینە بگێڕێ، بەڵام ڕاستییەکەی ئەگەر گۆزەی شیعرێ دوای وەرگێڕان ئاوی لێچوو، ئەوە خوێنەو لەبەر شاعیرو شیعرەکەی دەڕوا.

لەبەر ئەوەی تەنیا سەرچاوە بۆ کورتە شیعرەکانی شێرکۆ کە پشتم پێ بەست، بەشی یەکەمی دیوانەکەی بوو، ئەویش هەموو ئەو کورتە شیعرانەی تێدا نەبوو کە بۆ سویدی وەرگێڕدرابوون، بۆیە نەمتوانی هەموو دەقە سویدی و کوردییەکان بەراورد بکەم، ئەگەرچی ئەوە پێویستیشی نەدەکردو نووسینەکەم زیاد لە پێویست درێژ دەبوو. پێویستە ئەوەیش بڵێم سەرەتا سەرنجی دەقە سویدییەکەم داوەو هەریەکێ لەو شیعرانە لە دیوانەکەدا بووبێ، ئەوا سویدی و کوردییەکەم بەراورد کردووەو بەپێی زنجیرەی شیعرەکان لە دەقە سویدییەکەدا، تێبینییەکانی خۆمم خستۆتە ڕوو. کە سەرنجێکم لەسەر وشەیەک یا ڕستەیەک دەربڕی بێت، هێندەی پێم کرابێ خۆم لە نووسینی ئەڵتەرناتیڤەکەی پاراستووەو هەوڵیشم داوە کەمترین وشەی سویدی بهێنمە ناو نووسینەکەمەوە.

* جوانترین گوڵ (لە کتێبە سویدییەکەدا ل: ١٣ لە دیوانەکەی شێرکۆ بێکەس-دا ل: ٦٣٦) (١٣).

لەبری وشەی (هەور) Sol نووسراوە کە بە مانای (خۆر) دێت، لەبری (ڕای ئەکرد)یش Gick کە بە مانای (ڕۆیشت) دێت و لە جێی (نهۆم)یش Huset نووسراوە کە مانای (خانووەکە) دەبەخشێ.

لەبری (بڕیاریان داو ڕایانگەیاند) تەنیا وشەی Sade نووسراوە کە بە مانای (گوتی) یان (گوتیان) دێت.

(هی کام ماڵ، لە باوەشی ئەم شارەدا) پشتگوێ خراون.

* قۆپچە: س: ٣٠ ک: ٦٢٢.

لەبری پیاوێکی درێژ، Lang och smal man نووسراوە، واتا: پیاوێکی درێژو باریکەلە، لەبری

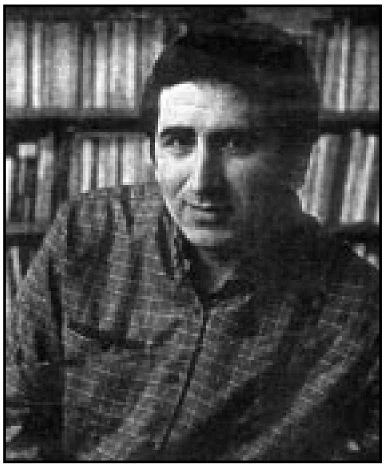

محەمەد ئوزون

(ئاودامان) Trang نووسراوە کە بە مانای (تەسک) دێت. (هەر بە پێوە ڕاوەستابوو) پشتگوێ خراوە.

* قوربانیی س: ٣ک: ٥٥٨.

چۆنێتیی کۆتایی هێنان بە کورتە شیعر، گرنگییەکی تەواوی هەیە، لەم شیعرەدا شێرکۆ وەک شاعیرێکی زاڵ بەسەر هونەرەکەیدا دوایی بە شیعرەکە هێناوە، وەرگێڕ ئەمەی ڕەچاو نەکردووەو شیعرەکەی پاش و پێش خستووە، بەمەیش ئەو کاریگەرێتییەی کۆتایی، کە شاعیر زیرەکانە نەخشەی بۆ کێشاوە، وەرگێڕ لەبەرچاوی نەگرتووە. شێرکۆ دەڵێ:

وەختێ خنکا
ئەو دوا بێچووی ئەگواستەوە.

وەرگێڕ لەبری ئەو شەش وشەیە نووسویێتی:

Nar han raddat sina fagelunger
gav tradet upp kampen
och dracktes i flodvagen.

ئەگەر ئەم سوێدییە بکەینەوە بە کوردی دەبێ بە:

وەختێ ئەو بەچکە مەلەکانی ڕزگار کرد
درەختەکە دەستی لە خەبات هەڵگرت و
لە سێلاوەکەدا خنکا.

وەک دەردەکەوێ وەرگێڕ، نەک هەرچۆنێتیی کۆتایی هێنان بە شیعرەکەی ڕەچاو نەکردووە، بەڵکو لەبری ئەوەی شیعرەکە وەربگێڕێ، هاتووە شی کردووەتەوە. لەبری بێچووەکان fagelungerی بەکار هێناوە، کە مانای بێچووە مەلەکان دەگرێتەوە، نەک بێچوو، دیارە مەل ناڵێت: من بێچووە مەلەکانی خۆم دەگوێزمەوە، بەڵکو وەک شێرکۆ گوتوویەتی، دەڵێ: بێچووەکانم دەگوێزمەوە. لەبری (ئەگواستەوە) -Rad datی نووسیوە کە مانای (ڕزگاری کرد) دێت.

* هەڵوێست س: ٣٢ک: ٥٤٠

Ljus واتا: مۆم، ڕووناکی، کەچی وەرگێڕ جارێ لەبری (تریفە) و جارێکی دی لەبری (چرا) بەکاری هێناوە. لەبری (تۆڕ دەچنرێ)، Naten lades نووسراوە، واتا (تۆڕ دادەنرێ، یان دەنرێتەوە. وشەی (هەواڵ) پشتگوێ خراوە.

وشەی Sorg کە بە مانای خەم، پەژارە دێ لە خۆڕا نووسراوە، لە شیعرەکەدا نییە. (١٤)

* پێکەوە س: ٣٤ک: ٦٤٣.

وەرگێڕ نووسیویێتی: Bredvid varandra واتا (بە تەنیشت یەکدییەوە) شتی وایش لە شیعرەکەدا نییە.

* ڕێگا س: ٣٥ک: ٥٧٨.

لەبری:

(ئاراراتیش کوردی لێ بوو
کوردیش دووانەی چەوسانەوەو تێکۆشانی
بە یەک سک بوو.)

وەرگێڕ نووسیویێتی:

Ararat fodde en kurd
som fodde tvillingarna
fortryck och kamp

دووانە، واتا: ئەو دووکەسەی بە یەک سک لە دایک بوون، کەوابوو (بە یەک سک) زێدەیە، چونکە هەرچی دووانە هەیە هەر بە یەک سک لەدایکبوون و هەروایش دەبێ، بۆیە دووانەیشیان پێدەگوترێ. وەرگێڕ هەستی بەم غەفڵەتەی شاعیر کردووەو (بە یەک سک)ی فەرامۆش کردووە.

* میرات س: ٤١ک: ٥٨٥

کە کەو ئەمرێ
دوای خۆی بۆ شاخ
چەند قاسپەیەک بەجێ دێڵێ

لەبری ئەمە نووسراوە:

Nar berghonan dor i fjallen
lammnar efter sig nagra sanger

واتا:

کاتێ- کەو- لە شاخدا دەمرێ
دوای خۆی هەندێ گۆرانی بەجێ دێڵێ.

لەبری ئامرازی پێوەندی (بۆ)، وەرگێڕ (لە)ی بەکارهێناوە، تەنیا بەم هەڵە گچکەیە مەبەستی شاعیر شێوێنراوە کە باس لە میراتی دەکات و میراتیش (بۆ) خەڵک دەمێنێتەوە، یان (بۆ) خەڵک بەجێ دەهێڵرێ.

لەبری ئاسک کە Gasellی پێدەگوترێ Myskhjort نووسراوە، Mysk هەر میسکە، hjort بە هەموو ئەو گیانەوەرانە دەگوترێ کە لە چەشنی ئاسکن، وەک فیلەگێژە، کەڵەکێوی، مەڕەکێوی.

* ساڵی تازە س: ٤٣ک: ٥٩٤
لەبری: (ئەمدا لە ئەگەریجەم) Pryder نووسراوە، کە مانای: جوانتری دەکا، سان دەیڕازێنێتەوە، دەبەخشێ. لەبری (بچووکتر دەبێ) Var mindre نووسراوە کە بە مانای (بچووکتر بوو) دێ، لەبری: (دەچمە خوازبێنییان) Gifter jag mig med نووسراوە کە ئەمە ژنهێنان دەگرێتەوە، نەک خوازبێنی کردن. لەبری (گۆم) Sjo نووسراوە کە بە مانای زەریاچە دێت.

ئەو ئاسۆیەی پار تیا نەفریم
ئەمساڵ ئەبێ بەجێی گەشتم
مەلێ وای وت.

ئەم کۆپلەیە پشتگوێ خراوە.
لەبری (پەنجە)، Arm نووسراوە کە بە مانای (باڵ) دێت.
لەبری (مێزەکەیش) کە شوناسە ett bord کە بە مانای (مێزێک) دێت کە ناشوناسە.
لەبری (سینی) Ljusstake نووسراوە، کە بە مانای شەمعدان دێت. لەبری هەردوو ئاوەڵناوی (سرک و کێوی) کرداری Lopte نووسراوە کە بە مانای (بەپەلە ڕایکرد) دێت.

* هیوا س: ٥٤ک: ٥٨٧
لەبری کرداری ڕابردووی (هەڵکورماوم)، فرمانی ڕانەبردووی Sitter jag نووسراوە کە مانای (دادەنیشم) دێت. لەبری (ئەی ئەوینی کوردستانم) O min kur- diska fosterlands karlek نووسراوە، ئەمەیش واتا: (ئەی ئەوینی وڵاتی کوردانم)، نازانم لەبەرچی وەرگێڕ وشەی (کوردستان)ی بەکار نەهێناوە.

* عاشق س: ٦٠ک: ٥٦٦
لەبری:

ئەو تەنها لەلایە
ئێوەیش هەمووتان لەلایە.

وەرگێڕ نووسیوێتی:

Hon ar mera vard
for mig an ni alla

واتا: ئەو بۆ من لە هەموو ئێوە بە نرخترێکە، لەبری (چاو بە شەونم) Tarogde نووسراوە کە بە مانای (چاو بە فرمێسک) دێ. لەبری (زامی دڵدار) Karlekssorger نووسراوە کە مانای (خەمەکانی ئەوین) دەبەخشێ.

* هاوڕێ س: ٦٤ک: ٥٣٨
لەبری وشەی (گەرمەسێر) واتا: گەرمیان Varme نووسراوە کە بە مانای (گەرمی) دێ. Langtan کە بە مانای تامەزرۆیی دێ لەبری وشەی (عەشق) نووسراوە.

* قۆخ س: ٦٧ک: ٦٠١
لەبری (زووتر) En gang نووسراوە کە بە مانای (جارێکیان) دێ. لەبری (لە بەرەبەیانی تەمەندا) Imina dagars begynnelse نووسراوە واتا: (لە سەرەتای ڕۆژەکاندا.) لەبری ئەم دێڕە (تۆ بزانە بەشت نادا!) ئەم چوار دێڕە نووسراوە:

Lyssna till kurdistan
och hor efter
om hon ar villig
att delta med sig

* بەفر س: ٦٨ک: ٥٩٧
لەبری (تۆپەڵە بەفرێ) کە تاکە Snobollar کە کۆیە، بەکارهێنراوە، لە دوا دێڕی دەقە سوێدییەکەدا بە ناڕەوا وشەی Men قوت بۆتەوە ئەگەرچی دەقە کوردییەکە (بەڵام)ی تێدا نییە.

* پەرەسێلکەیەک س: ٧٤ک: ٣٠٨
ئەم شیعرە بەختیار ئەمین و کریستیان ڕۆبێری کردوویانە بە سوێدی، تەنیا دوو تێبینیم لەسەری هەیە، لەبری: (ڕووت و قووت) کە یەک وشەیە، Naken و Avkladd نووسراون کە تەنیا یەکێکیان مەبەستەکەی دەگەیاند.
شێرکۆ لێچوواندێکی ناسکی بەکارهێناوە، کاتێ دڵی بە (لۆکە) چوواندووە کەچی لە دەقە سوێدییەکەدا وشەی (لۆکە) پشتگوێ خراوە، بەمەیش ئەم وێنە شیعرییە سەرنج ڕاکێشە (ئەو دڵە بچکۆلانەیە... لۆکەیەکە... ئازاری مۆر هەڵئەمژێ) لە ئاستی هونەرییەکەی هاتۆتە خوارەوە.

* ئازادی س: ٧٦ک: ٥٩٤
لەبری وشەی (هەناو)، Hjarta کە مانای (دڵ) دەبەخشێ، نووسراوە، لەبری (چاو) Djup نووسراوە کە بە مانای (قووڵایی) دێت. لەبری (مەلی بەر بەیان هەڵئەفڕێ)، نووسراوە: Flygger fagler i gryningen واتا: لە بەرەبەیاندا مەلان هەڵدەفڕن. لەبری کێلگە کە تاکەو ناشوناسە Akrarna نووسراوە، کە کۆیەو شوناسیشە.

* گریان س: ٧٨ک: ٣٢١

ئەو دارستانە بۆ ئەگری؟
ڕەنگە درەختێکی گەنجی لێ مردبێ.

وەکو ئاشکرایە ڕستەی دووەم پرسیاری نییە کەچی لە دەقە سوێدییەکەدا کراوە بە ڕستەیەکی پرسیاری Har den for- lorat ett ung trad? وەرگێڕ لە شیعری هەڵوێستدا لەبری (نەمام) ungttradی بەکارهێناوە، لەم شیعرەدا لەبری (درەختێکی گەنج) هەمان شتی داناوەتەوە. لەبری چنار trad نووسراوە کە بە مانای (درەخت) دێت، لەبری

کاکە مەم بۆتانی

(پۆلە مەل) En fagel نووسراوە، واتا: مەلێک.

* پرسیارو وەرام س: ٨٠ک: ٥٠٦

لەبری: (وەختێ باڵای چەک داگیرسا) نووسراوە:

Nar vapnens pipor rackte
anda in i himlen.

واتا:

وەختێ لوولەی چەکەکان تا ناخی ئاسمان گەیشتن.

لەبری (بۆی نەبارێ) Inte later sitt regen falla over den نووسراوە، واتا: ڕێگە نەدا بارانەکەی بەسەریدا ببارێ. لەبری (نەیگێرێت و ڕای نەژەنێ) Intefor dem framat ئەمەیش دوورو نزیک پێوەندی بە مەبەستی شێرکۆوە نییە. جگە لەوە شێرکۆ دەڵێ:

هەوریش گوێ ناگرێ لە بایە
نەیگێرێت و ڕای نەژەنێ.

هەور، تاکە! با، تاکە. ئیدی نەمزانی وشەی Dem کە بە مانای (ئەوان) دێ لە حاڵەتی بەرکاردا لە کوێوە هاتووە.

دەربەندیش گوێ لە شاخ ناگرێ
ئەم لاو ئەولای قایم نەگرێ.

لەبری (ئەم لاو ئەولای شاخ) Vagg نووسراوە، کە بە مانای (دیوار) دێت.

* شایەت س: ٩٤ک: ٥٤٢

کورتە شیعرەکانی شێرکۆ ئاڵۆزو تەمومژاوی نین، نە وشەی گرانیان تێدایە، نە یاری بە وشەکردن، بەشێوازێکی وا نووسراون، هەموو خوێنەرێ لێیان تێدەگات، شێرکۆ توانیوێتی بە شێوەیەکی ساکار، مەبەستی قووڵ دەربڕێت، ئەمەیش لایەنێکی گەشی کورتە شیعرەکانێتی. وای بۆ دەچم شیعری شایەت بە هەڵە لێک دراوەتەوە. شاعیر باس لەوە دەکا کە (کرێکارێکی کورد کوژراوە.) وەرگێڕ وای بۆچووە، کوردێک لە زینداندایەو بە مەرگ سزادراوەو دواتر ئیعدام کراوە، بۆیە لەبری (بەدلە)، کە شێرکۆ مەبەستی پۆشاکی کرێکارە لەکاتی کاردا Fangdrakten نووسراوە کە بە مانای پۆشاکی تایبەت بە زیندانی دێت. لەبری (لە ماڵەوە کە بەدلەکەیان هەڵواسی.) وەرگێڕ نووسیوێتی:

Nar de vande ater
och hangde upp hans drakt.

وەک دەبینین (لە ماڵەوە) پشتگوێ خراوە، (کاتێ ئەوان گەڕانەوە) لە شیعرەکەدا نییە، وەرگێڕ خوڵقاندوویەتی. ئەوانەی بەدلەکەیان هەڵواسیوە، کەسوکارەکەین، نەک بکوژەکانی وەک وەرگێڕ بۆی چووە. لەبری:

خەمە وردیلەکان دەستیان
بەگیرفانەکاندا گێڕا

وەرگێڕ نووسیوێتی:

Borjade de mindre sorgerna
tala i fickorrna

واتا:

خەمە وردیلەکان لە گیرفانەکاندا کەوتنە قسەکردن.

لەبری:

پێی وتن: Sade نووسراوە کە بە مانای (گوتی) دێت.

* خاک س: ٩٥ک: ٥٥٠.

دەستم برد بۆ چڵێ دارێ
لەتاو ئازار لێ داچڵەکی

لەبری:

(داچڵەکی) Skrek نووسراوە کە مانای (هاواری کرد) دەبەخشێت.

* یادداشت س: ١٠٠ ک: ٧٦٣

گوڵ یادداشتی خۆی نووسیەوە
نیوەی یادداشت
لەسەر نیگای جوانی ئاو بوو
ئاو یادداشتی خۆی نووسیەوە
نیوەی یادداشت
لەسەر بەژنی شۆخ و شەنگی دارستان بوو
دارستانیش کە یادداشتی خۆی نووسیەوە
نیوەی یادداشت
لەسەر خاکی دەزگیران بوو
کە خاکیشم یادداشتەکانی نووسیەوە
هەموو یادداشت، تێکڕای یادداشت
لەسەر دایکی میهرەبانی ئازادی بوو

لەم کورتە شیعرەدا دوو وشە هەن زۆر گرنگن و دەبێ وەرگێڕ بە وردی ڕەچاویان بکا، یەکەم: (نیوە) کە سێ بارە

کراوەتەوە. دووەم: (هەموو) کە لە کۆتایی شیعرەکەدا هاتووەو بۆ زێتر پێ لەسەر داگرتنی وشەی (تێکرا)یش کە هاوواتایەتی لە تەنیشتییەوە هاتووە، کەچی وەرگێڕ، هەردوو وشەکەی فەرامۆش کردووە، وشەی (دایک)یش کە گرنگیی خۆی هەیە ئەویشی پشتگوێ خستووە.

پێش ئەوەی کۆتایی بەم نووسینە بهێنم بە پێویستی دەزانم بڵێم: من بە چاوی ڕێزەوە سەرنجی ئەو کارە سەختە دەدەم کە ئەو وەرگێڕانە پێی هەڵساون و هیچ بۆچوونێکی خۆم بەکاربرو مشتومڕ هەڵنەگر نازانم و دڵسۆزیم بۆ شیعری کوردی، ئەم سەرنجانەی پێ دەربڕیوم، بۆ لاش بێکسترویم-یش ڕێزی تایبەتیم هەیە، چونکە ئەمە یەکەمجاری نییە بە تەنگ شیعری کوردییەوە بێت. (١٥)..❖

پەراوێزەکان

....

(١) Sherko Bekas. Sma speglar. stockholm 1989. house of kurdistan

(٢) نووسەری ئەم دێرانەش هەمان سەرنجی سەبارەت شیعری شێرکۆ دەربڕیوە: «زۆربەی شیعری شێرکۆ باس لە گوندو چیاو دەشت و دارستان دەکات.. سروشت سەراپای شیعرەکانی داگیرکردووە» حەمە سەعید حەسەن با سوێسکەی شیعر بە شەواره نەکەوێ ل: ٥٨ سوێد ١٩٨٩.

(٣) المثاقفة وفعالية الترجمة في الادب المقارن. د. أمين الزاوي، الآداب الاجنبية. عدد ٥١، ٥٢ ص: ١٩٩ دمشق ١٩٨٧.

(٤) MEHMED UZUN. sorgens & motstandets dikter. DN. 15augusti 1987.

(٥) یارمەتیی تۆخۆسکی، ساڵانە لە یانەی قەڵەمی سوێدییەوە بە نووسەرێکی پەنابەری دەستکورت دەدرێ. (سەرچاوەی پێشوو).

(٦)دیوانی شێرکۆ بێکەس. بەشی یەکەم ستۆکهۆڵم ١٩٩٠ ل: ٧٦٢.

(٧) جبرا ابراهيم جبرا. ينابيع الرؤيا. المؤسسة العربية للدراسات و النشر. بيروت ١٩٧٩ س: ١٢.

(٨) سيكولوجية الشعر المترجم د. ريكان ابراهيم. الثقافة الاجنبية عدد: ص: ١٤٩ بغداد. وزارة الثقافة و الاعلام ١٩٨٨.

(٩) مقدمة تجريبية في الترجمة. بيتر نيومارك. ترجمة عبدالوهاب الوكيل. الثقافة الاجنبية عدد: ٢ص: ١٢٩ بغداد. وزارة الثقافة و الاعلام ١٩٨٨.

(١٠) سەرچاوەی پێشوو.

(١١) نظريات الترجمة الفرنسية جان لادميرال، الثقافة الاجنبية، عدد: ٢ بغداد. وزارة الثقافة والأعلام ١٩٨٨ ص: ١٤٣.

(١٢) رسول حمزاتوف. أراء وقصائد. ترجمة ميخائيل عيد. مكتبة ميسلون. دمشق ١٩٨٤ ص: ٢٠

(١٣) لە مەودوا لەبری کتێبە سوێدییەکە (س) و لەبری دیوانەکەی شێرکۆ (ک) واتا کوردی دەنووسم.

(١٤) نامەیەکیش خۆی لە زەرفەکەیدا دڕان
وەختێ زانی
هەواڵی ئیعدامکردنی هەڵبەستێکی لەناودایە
بریا شێرکۆ شیعرەکەی بەو جۆرە کۆتایی پێ بهێنایەو دەستبەرداری دوادێڕی ببوایە کە دەڵێ:
بۆ مەهابادی لەیلایە
ئەم دێڕە بە ئاشکرا دیارە، یاریکردنێکی ساکارە بە سۆزی خەڵکی و زیادەیەو گوتنی زیانێکی گەورەی بە کۆتایی و سەرجەمی شیعرەکە گەیاندووە. ئاشکرانەکردنی ئەوەی ئەو هەڵبەستە باس لەچی دەکات و بۆچی گوتراوەو بۆ ئیعدام دەکرێ. شیعرەکەی گەلێ بە پێزترو پڕماناو قووڵتر دەکردو گەلێ پرسیاری لای خوێنەر بەجێ دەهێشت.

(١٥) لاش بەشداریی لە وەرگێڕانی ئەم دوو کۆمەڵە شیعرەیشدا کردووە:

* Goran. tarar & konst. Azad forlag sweden 1986.
* Doften av mitt Lands moln. APEC Forlag sweden 1991.

شیعری کوردی بە زمانی سوێدی

حەمە سەعید حەسەن
(سوێد)

(بەشی دووەم)

(کە شیعرێک وەردەگێڕین، نەشتەرگەری لەدڵدا دەکەین، دوای وەرگێڕانەکە، یان ڕاستتر، دوای نەشتەرگەرییەکە لە دڵیدا، دەشێ شیعرەکە بژی، دەشێ بمرێ.)

لەساڵی (١٩٨٦)دا بەختیار ئەمین و فەرهاد شاکەلی بە یاردیدەی شاعیرو ڕەخنەگرو وەرگێڕی سوێدی لاش بێکستروێم، کۆمەڵێ هۆنراوەی شاعیری هەرەناسراوی کورد (گۆران)یان کردە سوێدی و بەناونیشانی TARAR & KONST (فرمێسک و هونەر)ەوە بڵاویان کردەوە.

ئەو نامیلکەیە (٨٥) لاپەڕەییە بریتییە لە پێشەکییەک، (٢٠) شیعری گۆران بە کوردیی حەرفی لاتینی و سوێدی، ژیاننامەیەکی کورتی گۆران و هەندێ کورتە سەرنج لەسەر شیعرەکان.

(گۆران شاعیری نەتەوەی کورد)، بەو ناونیشانە لاش بێکستروێم لەبری پێشەکی، لێکۆڵینەوەیەکی لەسەر شیعری گۆران نووسیوە، ئەمجەد شاکەلی کردوویە بە کوردی و لە گۆڤاری (مامۆستای کورد)ی ژمارە: ٦دا بڵاوی کردۆتەوە.

ئەو پێشەکییە هەندێ بۆچوونی وای تێدایە کە مشتومڕ هەڵدەگرن، لەوانە: (گۆران... تێکۆشەرێکی نەتەوەیی کورد... بوو) یان: (گۆران وەکو ناسیۆنالیستێکی کورد بەرەو زیندان دەبەن) یان: (مرۆڤ ئەوە لە شیعرەکانیدا دەبینێ کە ئەو ناسیۆنالیست بوو لەگەڵ گەلدا زێتر لەوەی کۆمۆنیست بێت و شاعیر بوو زیاتر لەوەی سیاسی بێت)(١)

گۆران شاعیر بوو، زێتر لەوەی سیاسەتمەدار بێ، ئەمە بۆچوونێکە مشتومڕ هەڵناگرێ، دەنا نەدەبووە لوتکە بڵندەکەی شیعری کوردی. ئەگەر گۆران تەنیا سیاسەتمەدار بوایە، ئەوا ئێستا ئێمە نە دەماننناسی و نە ناویشمان دەبرد. لەو سەردەمەدا کە گۆران-ی تێدا ژیاوەو خەباتی سیاسیی تێدا کردووە، سەدان و هەزاران کەسی دیکە سەرقاڵی خەباتی سیاسی بوون و پلەو پایەی حیزبایەتیشیان لەو باڵاتر بووە، بەڵام لای ئێمە شیاوی باس نین و مەگەر کەسوکاری خۆیان جارجار یادیان بکەنەوە.

گۆران کورد بوو، شاعیرێکی مەزنی گەلی کوردیش بوو، هەر بە مەزنیش دەمێنێتەوە. نەکەس گەلی کوردی لە گۆران زیاتر خۆشویستووە، نە هیچ شاعیرێکی ئەوساو ئێستاش هێندەی ئەو ڕاژەی زمان و شیعرو ئەدەبی کوردی کردووە.

ئەگەرچی گۆران وەک بە ژیانی و بەرهەمەکانییەوە دیارە، خاوەنی هەستێکی ناسک و خاوێنی نەتەوایەتی بووە، بەڵام وەک بیروباوەڕ نەتەوەیی واتا ناسیۆنالیست نەبووە.

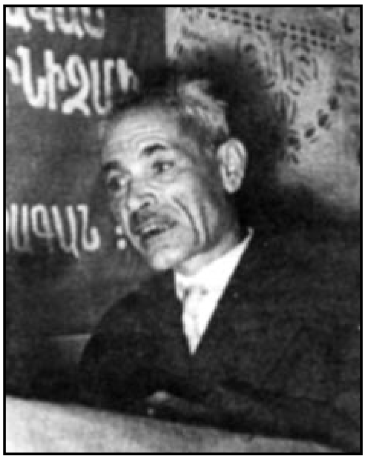

گۆران

لاش کە گۆران-ی بە ناسیۆنالیست ناوبردووە، مەبەستی شێواندنی ڕاستی و چەواشەکردنی خەڵکی نەبووە، ئەگەر برێک زێتر خۆی ماندوو بکردایە، ئەگەر خۆشباوەڕ نەبووایە، کە ئەمە ڕەنگدانەوەی ڕاستگۆیی خۆیەتی، ئەو بۆچوونەی دەرنەدەبڕی.

کامەران موکری ناسیۆنالیست بووە، تا ئێستا کەس نەیگوتووە: کۆمۆنیست بووە، (گۆران)یش وەک فیکرو ئیلتیزام کۆمۆنیست بووەو ئەمە جێگەی مشتومڕ نییە. مەزنیی گۆران بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە کۆمۆنیست یا ناسیۆنالیست بووە، گەورەیی گۆران پێوەندیی بە بەرهەمە هونەرییەکانییەوە هەیە، نەک بە ئایدیۆلۆژیاو خەباتی سیاسییەوە.

سەدان کەس وەک کادر لە گۆران خەباتگێڕتر و لێزانترو بە دەموپلتر بوون، بەڵام کەس لەو شاعیرتر نەبووە، لە حیزبی کۆمۆنیستی عێراقدا کاکەی فەلاح و دڵزار هەریەکەو سەردەمێ بەرپرسی گۆران بوون، بەڵام هەردووکیان هەمیشە لە بواری شیعردا خۆیان بە قوتابیی ئەو زانیوە.

گۆران شاعیرێکی گەورەی کوردە، کە تێکەڵی سیاسەت بووە، ئەوە بە زیان بۆ خۆی و ئەدەبی کوردی و گەلی کورد گەڕاوەتەوە. گۆران گەلێ (شیعر)ی لاوازی هەیە، ئەگەر حیزبایەتیی نەکردایە، ئەو شیعرە لاوازانەی نەدەنووسی. ئەو شیعرانە لەبەر ئەوە لاوازین کە پڕوپاگەندە بۆ کۆمۆنیزم دەکەن، ئەگەر ئاویان بە ئاشی ناسیۆنالیزمیشدا کردبا، هەر لاواز دەبوون. شاعیر کە ڕۆڵی کادری وازی کرد، ناتوانێ شیعری چاک و نەمر بنووسێ.

ساڵح خۆشناوی ئەفسەری پۆلیس دەڵێ: «گۆران تا نەبوو بە شیوعی، گەورەترین شاعیری کورد بوو، ئەمە نەک هەر بە قسەی من ئەدمۆنزیش وادەڵێ.» (٢).

ئەو پۆلیسە شیعر دۆستە ڕاستی گوتووە، بەڵام ئایا ئەگەر ببوایە بە پارتی (ناسیۆنالیست) هەر بەو گەورەییەی جارانی دەمایەوە؟

لاش نووسیویەتی: «دەگوترێ کەوا گۆران لەدوا کاتەکانی تەمەنیدا کەلە مۆسکۆ دەژیا، وەکو نەخۆشێک کە شێرپەنجەی هەبوو، لە بیروباوەڕە کۆمۆنیستییەکانی خۆی نائومێدو دڵساردو هیوابڕاو دەبێت» (٣).

ئەمە تەنیا قسەی ڕووتەو پشتی بەهیچ سەرچاوەیەکی بڕواپێکراو نەبەستووە، ئەوانەی گۆرانیان لە نزیکەوە ناسیوەو لەکاتی نەخۆشییەکەیدا لە مۆسکۆ یان لە سلێمانی سەردانیان کردووە وەک: (پرۆفیسۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ، محەمەدی مەلا کەریم، کاکەی فەللاح) وایان نەگوتووەو واناڵێن.

ئەوی سەرنجی بەرهەمی گۆران بدات، هەست دەکات کە ئەو شاعیرە بیری لەوە فراوانتر بووە کە وەک ناسیۆنالیست ناوببرێ. گۆران وەک بیروباوەڕ نێونەتەوەیی بووە نەک نەتەوەیی، وەک شیعریش لە قاوغی تەسکی کەلەپووری نەتەوەییدا گیری نەخواردووەو ئەو سنوورەی شکاندوەو پەلی بۆ ئەدەب و کولتووری جیهان هاوێشتووەو دەرگاو پەنجەرەی ماڵی شیعری بۆ ئەزموونی گەلانی دیکە خستۆتە سەر گازەرای پشت.

هیچ شاعیرێکی ئەوسای کورد هێندەی گۆران شارەزای ئەدەبی بێگانە نەبووە، هێندەی ئەو ئەزموونی گەلانی دی لە بەرهەمیدا ڕەنگی نەداوەتەوە. ئەو کەرەسەیەی گۆران تەلاری شیعری پێ ڕۆناوە، تەنیا کەرەسەیەکی نەتەوەیی نەبووە، بەڵکو کەرەسەیەکی نێونەتەوەیی بووە، هەر بۆیەش توانیوێتی ببێ بەو شاعیرە گەورەیەی نەتەوەی کورد، نەک شاعیری نەتەوەیی کورد.

ئەو شیعرانەی کە (گۆران)یان بە لاش بێکسترویم ناساندووە، بریتین لە: (ژن، بەستەی دڵدار، ئافرەت و جوانی، نیاز، جوانی بێ ناو، شیوەنی گوڵاڵە، بۆ بولبول، بۆ گەورەیەکی شیعر دۆست، دەروێش عەبدوڵڵا، هەڵبەستی دەروون، زەنگی پەستی، پایز، شەوێکی بەهار، ئەی گەلاوێژ، بەسەرهاتی ئەستێرەیەک، ئاخ هەزار ئاخ، دوا سەرنج، لە بەندیخانەدا، زیندانی ئەژدهاک و بێشکەی مناڵ.) لەو بیست شیعرەیش تەنیا لە هۆنراوەی (ئاخ هەزار ئاخ)دا بە زەقی هەست بە هەستی نەتەوەیی دەکرێ، ئیدی زۆربەی هەرەزۆری شیعرەکان لەگەڵ جوانی، ئافرەت، دڵداری، سروشت و ئازاری ناخی دەروونی مرۆڤێکی هونەرمەندی دەستکورت خەریکن.

گۆران گەلێ شیعری وای هەیە کە ئەوینی بێ سنووری خۆی

بۆ گەل و نیشتمانەکەی (کوردو کوردستان) بەرجەستە دەکەن، بەلام ئەمەیش ناکاتە ئەوەی بە ناڕەوا خەسلەتی ناسیۆنالیست بدرێتە پاڵ ئەو شاعیرە مەزنە کە مەودای فڕینی مەلی شیعری ئاسمانی هەموو جیهانە.

(بەهەشت و یادگار... کۆمەڵە شیعرێکە لە دیوانەکەم سەرانسەر لەگەڵ بابەتەکانی جوانی و دڵداری خەریکە. گۆران) (٤).

(شیعرو ئەدەبی گۆران هەرچەندە لە کوورەی دەروونی ڕۆژهەلاتییەکەوە سەری هەڵداوە، بەلام لە بۆتەی زێڕینی ڕۆژئاواییەکدا قاڵ کراوەتەوە. عەلائەدین سەجادی) (٥).

ئەو دوو بۆچوونەی گۆران خۆی و عەلائەدین سەجادی کە یەکەمیان لە پێشەکیی بەهەشت و یادگارداو ئەوی دیکەیان لە پێشەکیی فرمێسک و هونەردا هاتووە، باس لەو شیعرانە دەکەن کە لاش توێژینەوەی لەسەر کردوون.

گۆران ئەگەر لەدوا سالی تەمەنیشیدا لە بیروباوەڕە کۆمۆنیستییەکانی پاشگەز بووبێتەوە، ئەمە هیچ ناخاتە سەر خەرمانی شیعرەکانی، هەر وەک چۆن ئەگەر تا دواهەناسە لەسەر ئەو بیروباوەڕە سووریش بووبێ، هیچ ڕۆڵێکی نابێ لە بڵندکردنەوەی باڵەخانەی شیعریدا.

پرۆفیسۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ کە زەحمەتە کەس هێندەی ئەو لە نزیکەوە (گۆران)ی ناسی بێ، دەڵێ: «گۆران پێشڕەوی ڕێبازی ڕیالیزمی سۆشیالیستە لە ئەدەبی کوردیداو... تێکۆشەرێکی ناسراوی ڕیزەکانی بزووتنەوەی ئاشتییە لە عێراقداو ئەندامی ئەنجومەنی ئاشتیی جیهانییە.» (٦)

گومان لەوەدانییە ئەنجومەنی ئاشتیی جیهانی و بزووتنەوەی ئاشتی لە عێراقدا دوو ڕێکخراوی سەر بە (بزووتنەوەی کۆمۆنیستی) بوون. ئەو ئەدیبەش بەرهەمی بکەوێتە خانەی ڕیالیزمی سۆسیالیستەوە، واتا خۆی وەک فیکر کۆمۆنیستە.

ڕیالیزمی سۆسیالیستیش هیچ نییە بێجگە لە ناوە هونەرییەکەی مارکسیزم، لینینیزم، ئیدی کەی دەکرێ نووسەرێکی لەم چەشنە بە ناسیۆنالیست لە قەڵەم بدرێ؟

گۆران سەربە حیزبی شیوعیی عیراق بووە. ئەمەش لایەنێکی بەهێزی و گەشیی شیعرەکانی نییە، گۆران گەر سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستانیش بووایە، حیزبایەتیی هەر بە زیان دەگەڕایەوە بۆی. شاعیر سەر بە هەر حیزبێک بێ زیان بە شیعری دەگات، گەورەیی گۆران بە شاکارەکانییەوە بەندە.

گۆران کە مایەی شانازیی گەلی کوردە، لەبەر بەرهەمەکانێتی، نەک لەبەر تێکۆشانی، لەبەر شیعرێتی نەک لەبەر فیکری، لەبەر ئەوەیە کەس لەو شاعیرتر نەبووە، نەک لەبەر ئەوەی کەس لەو خەباتگێڕتر یان بیرکەرەوەتر نەبووە.

لە سالی (١٩٣٤) (حشع) سەری هەڵداوە، لە (١٩٤٦)یشدا پارتی، کە ئەویان خاوەنی (بەرنامەیەکی کۆمۆنیستی) و ئەمیان بەرنامەکەی ناسیۆنالیستی بووە.

لە سالی (١٩٥٠)یشدا دوو کۆمەڵە شیعری گۆران چاوی کوردیان ڕۆشن کردۆتەوە. بەلای منەوە بەهەشت و یادگار لە بەرنامەی (حشع) و فرمێسک و هونەر لەوی پارتی گرنگترە.

جێگەی سەرنجە بەلای نەتەوەییە توندڕەوەکانەوە، یەکێک لە خەوشەکانی گۆران نانەتەوەیی بوونێتی، بۆ نموونە د. کامل بەسیر لە گۆڤاری (ڕۆژی نوێ)دا نووسینێکی درێژی بلاوکردۆتەوە، بەو مەبەستەی بیسەلمێنێ کە (کامەران)ی نەتەوەیی لە (گۆران)ی نانەتەوەیی شاعیرترە، کەچی تازەکی لەم دوورەوە گۆران وەک شاعیرێکی نەتەوەیی ناودەبرێ!

لاش گەرچی (گۆران)ی بە شاعیرێکی ناسیۆنالیست لە قەڵەم داوە، کەچی لە کۆتایی باسەکەیدا وەک هاوتای (دان ئەندەشۆن) ناوی بردووە، ئەو شاعیرە سویدییەش وەک شاعیری پرۆلیتاریا ناسراوەو (٧) لە مێژووی ئەدەبدا ناوی لەگەڵ جاک لەندەن و مەکسیم گۆرگی-دا دێت. (٨)

گۆران لە شیعری (نیاز)دا دەڵێ:

بەلام ئەی یار، یاری نازدار، شۆڕەژنی شۆخ
بە لێوی ئاڵ، بە چاوی ڕەش، چاوی ڕەشی تۆخ

لە شیعری (دوا سەرنج)یشدا دەڵێ:

ئەو چاوە کالانەت کە نیگای دەربەست بوون...

بەپێی لێکدانەوەی لاش ئەو ئافرەتە چاوڕەشەی (نیاز)و ئەو چاوکاڵەی (دواسەرنج) هەردووکیان هەر یەکێکن و سیمبوڵن بۆ گەلی کورد. ئەمەش بارکردنی ئەرکێکی گرانە لەسەر کۆڵی ئەو دوو هۆنراوەیەو ئەوی شارەزای شیعری گۆران بێ، لەوە دڵنیایە کە ئەو دوو ئافرەتە، ئافرەتی ئاسایین و سیمبوڵ نین بۆ هیچ مەسەلەیەک. ئەگەر دوو ئافرەتی ڕاستەقینەش نەبن و دەستکردی خەیاڵی بەپێزی شاعیرانەی گۆران بن و دوو چیرۆکە شیعری دیکە بن لە بابەتی (بەردەنووسێک) و (بووکێکی ناکام)ەکەی ئەوا هەر ئافرەتن و هیچی دیکە و سیمبوڵ نین بۆ کورد.

لاش لەبەرئەوەی (گۆران)ی بە ناسیۆنالیست لە قەڵەم داوە، بۆیە ناچار بووە، بەهەر شێوەیەک بێ ناسیۆنالیست بوونی گۆران بسەلمێنێ، بەلام وەک چۆن مەحاڵە کەسێ بیسەلمێنێ کە مریشک بەچکەی دەبێ، هەرواش مەحاڵە کەسێ بتوانێ بیسەلمێنێ گۆران ناسیۆنالیست بووە.

لاش نووسیوێتی: «کاتێک گۆران وەک ناسیۆنالیستێکی کورد بەرەو زیندان دەبەن...» یان دەڵێ: «گۆران وەک ناسیۆنالیستێک و کۆمۆنیستێک سێ جاران بۆ ماوەی

دیلان

دوورودرێژ خراوەتە زیندانەوە.» (٩)

ڕاستە گۆران سێ جاران گیراوە، بەڵام هیچ کام لەو جارانە وەک ناسیۆنالیستێکی کورد نەگیراوە. یەکەمجار لە ساڵی (١٩٥١)دا فەرمانبەرێکی گچکە بووە لە ئەشغاڵی سلێمانی لەبەر بزربوونی پارە بەندکراوە. ئەوی سەرنجی شیعری (لە بەندیخانەدا) بدات کە بەرهەمی سەردەمی یەکەمین زیندانیکردنێتی، هەست دەکا گۆران بە دزێتی تاوانبار کراوە، بۆیە بۆتە میوانی زیندان. پاڵەوانی ئەو شیعرە کە بە تاوانی دزێتی دووچاری بەندیخانە بووە، گۆران خۆیەتی:

ئەی تیشکی ڕۆژ ئەو وڵاتەی کۆمەڵی پاکە
ئەندامێکی وەک منی تیا ئازاد و چاکە
ئەندامێکی وەک منی بۆ شیعرو ئەدەب زاو
تیا نابێتە پارە دزی برسی و ناتەواو

گەر گۆران پارەی میریی بۆخۆی لادابێ یان ئەو تاوانەی بۆ هەڵبەسترابێ، لە هەردوو حاڵەتەکەدا ئەوە مایەی شەرمەزارییە بۆ ئەو کۆمەڵگایەی (گۆران)ی تێدا ژیاوە نەک بۆ گۆران خۆی. لە کۆمەڵگایەکی مرۆڤانەدا داهێنەرێکی وەک گۆران ژیانی بۆ دابین دەکرێ و لێی دەگەڕێن تەنیا خەریکی داهێنانی هونەریی خۆی بێ.

گۆران بۆ یەکەم جار ئەو کاتانەی لە ئێسگەی کوردییەکەی یافا کاری کردووە، سەردەمی جەنگی دووەمی جیهانی، لەڕێی چیرۆکنووسی فەلەستینی ئەحمەد دەباغەوە ئاشنایەتیی لەگەڵ بیروباوەڕی کۆمۆنیستیدا پەیدا کردووە، لە بەندیخانەیشدا ساڵی (١٩٥١)، کە بۆجاری یەکەم دووچاری زیندان بووە، ئاشنایەتیی لەگەڵ حیزبی شیوعیی عیراقدا پەیدا کردووە.(١٠)

وەک دڵزار بە تەلەفۆن پێی گوتم: «نەژادی ئەحمەدی عەزیز ئاغا، (گۆران)ی هێناوەتە ڕیزی حیزبی شیوعیی عیراقەوە.»

ساڵی (١٩٧٤) کاکەی فەللاح لە یەکێ لە ژمارەکانی گۆڤاری بەیان-دا بە ناونیشانی (گۆران-م چۆن ناسی) باس لەوە دەکا کە لەگەڵ گۆراندا پێکەوە لە حیزبی شیوعیی عیراقدا کاریان کردووە.

دڵزار دەڵێ: «گۆران کە ناوی نهێنیی (هوشیار) بوو زۆر دڵسۆزی حیزب و- حشع- گوێ ڕایەڵی بوو» (١١) هەروەها دەڵێ: «پارچە شیعرێکی بە بۆنەی بیستەمین ساڵڕۆژی دامەزراندنی حیزبمانەوە نووسی کە سەرەتایەکی ئەم شیعرە بوو»:

ساڵ یەکە هەزارو نۆسەدو چوارو سی
پزیسکێک لەبیری تیژی مارکسی (١٢)

هەروەک دڵزاریش دەڵێ: ساڵی (١٩٥٣) گۆران و دیلان هەردووکیان پاڵێوراو بوون بۆ ئەندامێتی لە حیزبی شیوعیی عیراقدا. (١٣)

گۆران وەک محەمەدی مەلا کەریم نووسیویێتی: «لە ١٧ی ئوکتۆبەری (١٩٥٤)دا بۆ جاری دووەم لەگەڵ کۆمەڵێ لە ئاشتیخوازانی سلێمانی ئەگیرێ.» (١٤)

کەوابوو گۆران یەکەم جار لەسەر بیروباوەڕ نەگیرا بوو، دووەم جاریش کە گیرا لەمێژبوو پێوەندیی لەگەڵ (حشع)دا پەیدا کردبوو. سێیەم جاریش: (لە هێرشی میریدا بۆ سەر نیشتمانپەروەران بە بۆنەی دەستدرێژییە سێ قۆڵییەکەی سەر میسرەوە ئەگیرێتەوە.)(١٥)

وەک دەرکەوت هیچ کام لەو جارانەی گرتنی گۆران پێوەندیی بە ناسیۆنالیست بوونییەوە نەبووە، لەگەڵ ئەم سەرنجانەیشدا دەڵێم: گۆران شاعیرێکی گەورەی کوردە، نەتەوەیی بوو بێ یا نە بووبێ، کۆمۆنیست بوو بێ یا نەبووبێ، هیچ لە گەورەیی و شوێنی وەک شیعر کەم و زیاد ناکات.

دەکرێ بگوترێ گۆران شاعیرێکی نوێکەرەوەو پێشڕەو بووە، شاعیری وەسفی سروشت و جوانیی ئافرەت بووە، نەک شاعیری ناسیۆنالیست یان کۆمۆنیست، ئەو خەسڵەتانە بۆ کادرو گوتارنووس دەست دەدەن نەک شاعیرێکی جوانپەرستی، داهێنەری وەک گۆران.

* * *

لەم بەشەی نووسینەکەمدا سەرنج و تێبینییەکانم لەسەر چۆنێتیی وەرگێڕانی شیعرەکانی گۆران دەردەبڕم و پێشەکی ئەوە دەڵێم کە ڕێزێکی زۆرم هەیە بۆ ئەوانەی بە وەرگێڕانی شیعرەکانەوە ماندوو بوون، بەتایبەتی فەرهاد شاکەلی، کە تا ئێستا لە سوێددا لە بواری وەرگێڕاندا چ لە کوردییەوە بۆ سوێدی، چ بە پێچەوانەوە، کەس هێندەی ئەو جێدەستی دیار

نییە.
* بەستەی دڵدار (١٦)
لەبری:
لەژێر ئاسمانی شینا
وەرگێڕ نووسیوێتی: Under himlens bla واتا لەژێر شینایی ئاسمانا.
لەبری: لە پاڵ لوتکەی بەفرینا Under fjallens sno نووسراوە، واتا: لەژێر بەفری شاخدا. لەبری: وەک فریشتە و پەریزاد بێ Min angel, minalva نووسراوە، واتا: فریشتەکەم، پەرییەکەم.
(نە باریکی، نەگۆشتن) لەبری (گۆشتن) Fet نووسراوە کە بە مانای (قەڵەو) دێت. بێگومان قەڵەو وشەیەکی یان خەسڵەتێکی نێگەتیڤە، بەڵام بە پێچەوانەوە (گۆشتن) پۆزەتیڤە، قەڵەو ناوو ناتۆرەیە، گۆشتن ستایشە.
لەبری:
بەڵام بە نیگای شیرین
نەم دی کەس وەک تۆ بەتین
وەرگێڕ دەڵێ:

Med sin starka blick
brinner mig som beck

واتا:
بە نیگای بەهێزی
وەکو قیر دەمسووتێنێ
گۆران دەڵێ:
بۆ ئایینم ئەگەر ێ (١٧)
هەندێ کەس
با جارِ بدرێ
تۆیت و بەس
وەرگێڕ نووسیوێتی:

Ni fragar vad jag tror
vad ar min religion?
alltid sa svarar jag er
du ar den enda jag ser

واتا:
لێم دەپرسن بڕوام بە چییە
لەسەر چ ئایینێکم؟
هەمیشە وا وەڵامتان دەدەمەوە
تەنیا تۆ دەبینم.
وەک بەو دوو نموونەیەی سەرەوە دەردەکەوێ. وەرگێڕ لەبەر سەروا لە مەبەستەکەی گۆران دوورکەوتۆتەوە.
لەبری:
عەشقێک لە دڵ چەسپیوە،
وەرگێڕ نووسیوێتی:

Har jag fastnat for dig

وەک دیارە لەو سێ وشەیە، دووانیانی (عەشق، دڵ) پشتگوێ خستووە.
* ئافرەت و جوانی (١٨)
لەبری:
شەونمی درەخت لە ڕووم پژاوە،
وەرگێڕ دەڵێ:

Kvalls fuktiga trad har vatnat min ansikte

واتا:
درەختی شێداری ئێوارە ڕووی ئاوداوم
لەبری: هەتاوی نەورۆز، مانگی جۆدرەو
وەرگێڕ دەڵێ:

Det nya aret mars sol
majs och junis mane

واتا:
هەتاوی مارتی ساڵی تازە، (مانگ)ی ئایارو حوزەیران.
پێم وایە وشەی (نەورۆز) دەبوو وەک خۆی بنووسرێتەوە و لە پەراوێزدا ڕوون بکرێتەوە، وەرگێڕ وەک (نەورۆز)ی بەو شێوەیە وەرگێڕاوە، بەو پێیە دەبوو (جۆدرەو)یشی هەروا لێبکردایە، واتا باسی جۆو دەرەوەکەیشی بکردایە، وەک چۆن لە نەورۆزەکەدا باسی ساڵی تازەی کردووە، ئەگەرچی نەورۆز با سەرەتای ساڵی نوێش بێ، بەڵام بە مانای ڕۆژی نوێ دێ. گۆران مەبەستی لە جۆدرەو، جۆزەردانە واتا (مایس، یان ئایار) وەک خۆی لە پەراوێزی شیعرەکەیدا نووسیوێتی (١٩) نەک مایس و حوزەیران وەک وەرگێڕ لێکیداوەتەوە.
* نیاز (٢٠)
ئیتر ڕابورد من پیر بیم یان دڵم بمرێ
یان بلووری شادمانیم هەرگیز گەرد بگرێ
لەبری: بلوور، وەرگێڕ Lampglassی نووسیوە، واتا: شووشەی چرا. ڕاستە بلوور بە مانای ئەو شووشەیەش دێ کە تایبەتە بەو چرایەی لە کوردستان لامپای پێدەگوترێ، بەڵام تەنیا ئەو مانایەی نییەو گۆران مەبەستی لە شووشەی سپی (کریستال)ە، نەک شووشەی چرا.
هەر گۆران دەڵێ:
بەفر ئاسۆی بڵند بگرێتە چوارچێوەی بلوورینی
لە چەم هەڵسێ خوڕەو هاژەی شەپۆلی ئاوی خوێنینی(٢١)
هەردی دەڵێ:
ئەو گەردنە بێگەردە کە وەک تەختی بلوورە

کامەران موکری

ئەو لێوە کە وەک خونچە تەڕو ناسک و سوورە (٢٢)

وای بۆ دەچم لە هەموو نموونەکاندا بلوور بە مانای شووشەی سپی بەکارهێنراوە، بلوور بە مانای خامی زۆر سپیش بەکار دێ و جۆرە قوماشێکە. (٢٣)

* جوانی بێ ناو (٢٤)

لەبری: (جوانی بێ ناو) En namnlos skonhet نووسراوە، واتا: جوانییەکی بێ ناو .skonhet بە مانای (جوانی) دێت نەک (جوان)، هەر وەرگێڕ خۆشی لەبری: (ئافرەت و جوانی) Kvinna och skonhet ی نووسیوە.

ئاشکرایە گۆران مەبەستی لە جوانێکی بێ ناوە، نەک لە جوانییەکی بێ ناو.

(جوان)ەکەی گۆران ئاوەڵناوە Adjektiv نەک (ناو) Substantiv، وەک وەرگێڕ بۆی چووە، (جوان)ەکەی گۆران مانای شۆخێک دەبەخشێ، ئەمەش بە دوا دێڕی هۆنراوەکەیەوە دیارە:

هیی ئەوەی نیگارێک لە یادم کێشراوە
شۆخێکی نایابە، بەڵام ئاخ بێ ناوە.

لەبری: (شاگوڵ) کە بە مانای گەشترین گوڵ، یان جوانترین گوڵ دێ، Kungliga blommor نووسراوە، واتا: گوڵی پاشایانە، لە هۆنراوەی (ئەی گەلاوێژ)یشدا (٢٥) لەبری شا ستارە Kungliga sjarna نووسراوە، واتا: ئەستێرەی پاشایانە، نەک گەشترین ئەستێرە وەک گۆران مەبەستێتی، ئەمەش وەرگێڕانی حەرفییە، بەمانا هەرە نێگەتیڤەکەی.

* بۆ بلبل (٢٦)

لەبری:

ئەی باڵداری ئێسک سووک
بلبی دەنووک بچووک

وەرگێڕ دەڵێ:

Du lilla naktergal
i din grona dal

واتا:

ئەی بلبلی بچکۆلە
لەنێو دۆڵە سەوزەکەتا

ئەوی سەرنجێکی دەقە سوێدییەکە بدات، هەست دەکا وەرگێڕ لەبەر کێش و سەروا دەستکاریی شیعرەکەی کردووە. ڕاستە بەشێک لەو جوانییەی شیعرەکانی گۆران بۆ کێش و سەرواکانیان دەگەڕێتەوە، بەڵام گرنگیدان بە کێش و سەروا وەک لە شیعرە ڕەسەنەکاندا باڵای جوانیی دەقەکانیان بڵندتر نیشان داوە، لە دەقە سوێدییەکاندا شیعرەکانیان شێواندووەو بێ پێزیان کردوون، وەرگێڕ وەک پێشتر ئاماژەم بۆ کرد لە شیعری بەستەی دڵداریشدا هەمان ڕێچکەی زیانبەخشی گرتۆتەبەر.

لەبری:

یان چۆن ئەو نەختە مێشکە
بۆ فەن بووە بە بێشکە

وەرگێڕ دەڵێ:

Din lilla hjarnas rum
bli konstens eget hem?

واتا:

چۆن ژووری مێشکە بچکۆلانەکەت
بۆت ماڵی هونەر؟

وەرگێڕ لە خۆڕا وشەی (ژوور)ی خوڵقاندووە، (بێشکە)شی کردووە بە ماڵ. بێشکەی هونەر، چەند دەربڕینێکی شاعیرانەیە، ماڵی هونەر چەند دەربڕینێکی ساکارە.

لەبری:

چۆن توخوا چۆن ئەی بلبل
ئەی باڵداری بەهرە زل
نە پەری، نە ئینسانی
نە قوتابی، فەننانی

وەرگێڕ دەڵێ:

Din sang du naktergal
ar ingen manniskastal
och inte ar du fe
och inte ens elev
pa en akademi

واتا:

ئەی بلبل گۆرانیی تۆ

قسەی ئینسان نییە
تۆ نە پەریت
نە قوتابی ئەکادیمیای

وەرگێڕ لەبری:

(کام درەخت شۆخ و شەنگە)

دەنووسێ: Alla lungna, ljusa trad واتا: هەموو درەختە هێمن و ڕووناکەکان.

* بۆ گەورەیەکی شیعر دۆست (٢٧)

لەبری:

پەری دڵی زامدار نەبێ بە تیری
خوای دڵداری

وەرگێڕ دەڵێ:

Om ingen karleks pil trangt in
i mitt hjartas djup

واتا:

ئەگەر تیری دڵداری لە قووڵایی دڵم نەچەقی بێ.

گۆران گوتوویەتی: (تیری خوای دڵداری) وەرگێڕ کردوویەتی بە(تیری دڵداری) گۆران گوتوویەتی (دڵێ) واتا باسی دڵی کەسێکی ناشوناس دەکا، وەرگێڕ کردوویەتی بە (دڵم.)

* لەبەندیخانەدا (٢٨)

لەبری:

بۆ وڵاتێک هاونیشتمان تیایا ئازاد بێ
ژێری دڵسۆز باوک بێت و گەلیش ئەولاد بێ

گۆران شاعیرانە لەبری: (دەوڵەت، میریی، دەسەڵاتداران) باوک-ی بەکارهێناوە، خاڵی بەهێزی دێڕە شیعرەکە ئەوەیە، گۆران ڕاستەوخۆ مەبەستەکەی نەگوتووە، شاعیرانە گوتوویەتی، کەچی وەرگێڕ ئەمەی ڕەچاو نەکردووەو وشەی Stat (دەوڵەت)ی بەکارهێناوە.

گۆران دەڵێ:

ئەندامێکی وەک منی بۆ شیعرو ئەدەب زاو

وەرگێڕ دەڵێ:

Nagon som jag forfattare, poet

واتا:

یەکێکی وەک منی نووسەرو شاعیر.

چەند شاعیرانەیە بڵێی: من بۆ شیعرو ئەدەب خوڵقاوم.
چەند نا شاعیرانەیە بڵێی:
من نووسەر، شاعیرم. *

پەراوێزەکان

....

(١) مامۆستای کورد، ژمارە: ٦ل: ٣١، ٣٣، ٣٤.
(٢) ئەحمەد دڵزار- بیرەوەری ڕۆژانی ژیانم. ل: ١٥٤.
(٣) مامۆستای کورد. ژمارە: ٦ل: ٣٤.
(٤) گۆران- بەهەشت و یادگار، چاپخانەی مەعاریف- بەغدا ١٩٥٠.
(٥) گۆران- فرمێسک و هونەر، چاپخانەی مەعاریف.
(٦) الدکتور عزالدین مصطفی رسول- الواقعیة في الادب الکردي، بیروت، دار المکتبة العصریة. ل: ١٥.
(٧) مامۆستای کورد، ژمارە: ٦ پەراوێزی ژمارە: ٥ جێی سەرنجە ئەمجەد شاکەلی زانیارییەکی زۆری سەبارەت دان ئەندەشۆن نووسیوە، بێ ئەوەی ئاماژەی بۆ هیچ سەرچاوەیەک کردبێ.
(٨) Svensk blandning, Littreaturs historia. Lars Johansson, Anders Melchior 1972 Swewden 172.
(٩) مامۆستای کورد، ژمارە: ٦ ل: ٣٣.
(١٠) بۆ ئەم زانیارییانە سوود لە: مع گوران الشاعر الکبیر مع الرفیق هوشیار، دلزار، الثقافة الجدیدة. عدد: ٧، ٢، ٨، ٨، ٢- ١٩٨٩ ل: ٢٤٩ وەرگیراوە، جگە لە تەلەفۆنێک لەگەڵ دڵزار خۆیدا.
(١١) ئەحمەد دڵزار، بیرەوەری ڕۆژانی ژیانم، ستۆکهۆڵم، بنکەی سارا ١٩٩١ ل: ١٢٦.
(١٢) هەمان سەرچاوە. ل: ١٣٠
(١٣) مع گوران الشاعر الکبیر، دلزار، الثقافة الجدیدة عدد: ٧، ٢، ٨، ٢- ١٩٨٩ص: ٢٥٠.
(١٤)و (١٥) دیوانی گۆران، محەمەدی مەلا کەریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا ١٩٨٠ ل: ٥٤٧
(١٦) GDRAN TARAR & KONST oversattning Lars Backstrom, Bakhtiar Amin, Farhad Shakely 1986 Azad Forlag s. 18, 19
(١٧) ئەگەرێن، ڕاستە، چونکە (هەندێ کەس) کۆیە، گۆران لەبەر سەروا، ڕێزمانی فەرامۆش کردووە.
(١٨) Tarar & Konst s. 22, 23
(١٩) گۆران، بەهەشت و یادگار، چاپخانەی مەعاریف ١٩٥٠ ل: ١ پەراوێزی ژمارە: ٣
(٢٠) Tarar & Konst s. 24, 25
(٢١) دیوانی گۆران ل: ١٦٥.
(٢٢) ڕازی تەنیایی، ل: ٥١.
(٢٣) بۆ وشەی بلوور، سەرنجی هەنبانە بۆرینەی مام هەژارو فەرهەنگی خاڵ و قامووسی زبانی کوردی زەبیحیم داوە.
(٢٤) Tarar & Konst s. 28
(٢٥) Tarar & Konst s. 56
(٢٦) Tarar & Konst s. 34,35
(٢٧) Tarar & Konst s. 40
(٢٨) Tarar & Konst s. 68

*** بەربانگ ژمارە (٧٧) ساڵی ١٩٩١ ستۆکهۆڵم.**